

FRITIOF HAGLUND:

Amerikahat

Från Vietnam till Nicaragua

När Olof Palme fördömde USA:s bombning av Hanoi julen 1972 sanktionerade han det glödande USA-hat som skulle prägla sjuttio-talet. Han satte devisen för en alldeles speciell svensk form av hybris som ger oss moralisk rätt att tala om för resten av världen vad som är rätt och orätt på den internationella arenan.

Sovjet har tagit USA:s roll och Afganistans Vietnams. Men varför kommer inte något kraftfullt ryttande från Vietnamkrigets svenska hjältar?

Våren 1987 besökte jag Nicaragua. Jag lyckades ta mig till indianland kring Puerto Cabezas och creolernas stad Bluefields på atlantkusten. Bluefields var en gång en livlig, rik och brusande hamnstad. Men det var före sandinisternas tid.

Går man ner till baren, invid fiskmarknaden några hundra meter från tilläggsplatsen för båten från Rama, så träffar man en och annan arbetslös stuveriarbetare. Frågar man då om USA och Reagan så får man undantagslöst svaret.

Reagan är vår hjälte. Han är den som ska rädda oss från sandinister och gudlösa kommunister från Kuba. Svaret kommer på demonstrativ tjock karibisk engelska, inte på spanska. Han svarar, drar ner basebollmössan över pannan och drömmer om tider som flytt.

Går man sedan upp i staden och frågar någon som känner en, och som vågar tala öppet och inte "speak to live" vad han tycker om Misurasata (numera Yatama) den indianska motståndsrörelsen som rör sig i bergen och stundom kommer in i snabba räder från havet, så blir svaret.

Nu har vi vapenstillestånd, tack och lov. Men om inte sandinisterna ändrar sig och ger oss självständighet och betar sig som folk och kastar ut alla kubaner och utländska internationalister, så fortsätter gerillakriget. Indiagrabbarna är frihetskämpar. Dom är våra hjältar.

Frågar man sedan människor i Managua vad dom tycker om sandinismen så blir svaret ibland tystnad och flackande blickar ibland det omskrivande beskedet. Vi tror som kyrkan tror. Biskop Ovando är vår man.

Det hör då till historien att Ovando är

Redaktör Fritiof Haglund är producent på Sveriges Riksradio.

en av sandinismens hårdaste motståndare.

Frågar man den unge mannen med FSLN-märket på skjortan, vad han tycker om USA, så bryter han ut i inlärd fraser om hatet, inte mot det amerikanska folket, som skickar många solidaritetsgrupper till Managua, utan Reagan och CIA som stöder contras.

Frågar man liberalerna på kontoret nere i Ciudad Jardin så heter det: Vi älskar inte USA men vi hatar det inte heller. Vi vill ha fred. Vi måste ha fred för att bygga upp landet. Men skall det bli verklighet måste sandinisterna börja uppföra sig anständigt och demokratiskt och USA måste stoppa hjälpen till Contras och gå in i förhandlingar om fred.

Frågar man sedan en frihetskämpande indian om hans motiv för att kämpa och döda säger han så här:

”Jag är soldat, jag är en man ur folket i vapen för att försvara folkets rättigheter. Autonomi, indianskt liv, kultur, språk och rättigheter. Jag dör hellre för en kula än av hunger. Jag är indianista, antiimperialist, antikapitalist, antikommunist. Vi går till historien eller till glömskan.”

Rapporterar man så till det svenska folket om dessa ganska givna reaktioner, så faller taket in.

Biståndsarbetare, diplomater, solidaritetsgrupper och vänskapsförbundare, teatergruppen Sandino, turister, kaffeplockare och arbetskamrater i pressen, som lotsats runt till de rätta sandinistiska vattenhålen, och aldrig kan glömma detta, präster och prelater ur kyrka och frikyrka, politiker, och vanliga supportere till den svenska vänstern vrålar ut sina dementier.

Den som kritiserar sandinismen är lögnare. Sandinismen är det finaste som hänt

i hela Latinamerika. Sandinismen är godhet. Sandinisterna genomför det kristna kärleksbudet. Nicaragua är kontinentens gryning.

Myten krockar med verkligheten och myten vinner. Som en bärande faktor i vår storartade svenska dröm om sandinismen – den delas inte nämnvärt av Nicaraguas grannar – känner man ganska snart ett starkt, ibland flammande hat mot Amerika.

Olof Palme satte devisen för en svensk hybris, en sorts arrogans som ger oss moralisk rätt att tala om för resten av världen vad som är rätt och orätt på den internationella arenan.

Att amerikahat odlas i Latinamerika är ganska lätt att förstå. USA:s serie av övergrepp, invasioner, ekonomisk utsugning och kulturell arrogans är tydlig nog.

Men i Sverige? Ett amerikahat så starkt att det blockerar all känsla för sannolikhet i fråga om Nicaragua. Sandinismen är älskad! Varje påstående om motsatsen är usla propagandalögner!

Vad nicaraguaner säger är propaganda från CIA. Att tiotusentals nicaraguanska medborgare, varav de allra flesta fattiga indianer och lantarbetare, riskerar livet i kampen mot sandinismen, saknar betydelse.

De är lurade av den amerikanska lögnpropagandan.

Vad är det för passioner som kan få eljes omdömesgilla människor att så tappa fattningen inför den motsägelsefulla konflikten i Nicaragua.

Låt oss gå tillbaka i tiden.

En ny era

Året var 1965. Tillförordnade utrikesminister Olof Palme yttrar sig inför den socialdemokratiska broderskapsrörelsen i Gävle.

"Det är en illusion att tro att man kan möta krav på social rättvisa med våld och militära maktmedel."

Utan stora åthävor har den unge Olof Palme formaliserat en alldeles ny era i vårt förhållande till USA. Det var mot

Hur skulle vi i början av sjuttioalet ha kunnat förutse att av det älskade Vietnam skulle bli en girig liten erövrarstat?

USA, nämligen, och dess krig i Vietnam, han riktade sin stillsamma kritik, som såväl USA som världen i övrigt, mått väl av att ta på allvar.

Den var dessutom modigare än vi riktigt kan förstå i dessa tider av skrikig propaganda mot USA. Sverige liksom resten av den fria världen dominerades av positiva, ja smeksamma känslor för "Frihetens stamort på jorden."

Så blev det 1968.

Olof Palme demonstrerar

Olof Palme vandrar i demonstrationståg jämte Nordvietnams Moskvaambassadör till Sergels torg. Det var Tet-offensivens år, och det var inte så mycket för det tal han höll på Sergels torg, som den omständigheten att han vandrade sida vid sida med den lille vietnamesen, som fick USA att reagera med stor irritation, liksom för övrigt stora delar av den svenska konservativa opinionen.

Det var en stark, om också, som påståtts, oavsiktlig symbolhandling, som sanktionerade ytterligare några snäpp av det USA-hat som frodades i FNL-rörelsens många propagandalokaler mellan skrivmaskiner, rödvinsflaskor, stencilkopieringsmaskiner och stora bilder av Ho Chi Minh och general Giap.

USA rasade, men Palme vann många poäng hos alla som gick i demonstrations-tåg på den tiden, och som lyssnade på Sara Lidmans och Jan Myrdals sanningar om kriget.

Julbombningarna i Hanoi

Så kom julbombningarna av Hanoi 1972.

Olof Palme, numera statsminister, äntar på nytt barriaden, gör gällande att bombningarna är ett sätt "att plåga en nation för att förödmjuka den, tvinga den till underkastelse inför maktspråk."

"Därför är bombningarna ett illdåd. Därav finns det många i vår moderna historia. De förbinds ofta med namn. Guernica, Oradour, Babi Jar, Katyn, Lidice, Sharpeville, och Treblinka. Våldet har triumferat. Men eftervärldens dom har fallit hård över dem som burit ansvaret. Nu finns ännu ett namn att foga till raden, Hanoi julen 1972."

Många ansåg då och nu, att det var ett poetiskt och kraftfullt bevis för den svenska anständigheten och modet att säga ifrån också till en stormakt.

Andra tyckte, och tycker, att det var otillständigt, och lite skrattretande av lilla Sverige, att sätta sig till doms över USA.

Andra åter menade att statsministern byggde vidare på sitt privata monument av hat mot USA, som redan skapat åt honom en stark personlig berömmelse

bland socialistinternationalens och tredje världens länder, samt att hans huvudsakliga motiv för denna bryska handling mer skulle varit att för arbetarrörelsen suga upp den starka ungdomliga FNL-rörelsen, än att dra i korståg för godhetens principer.

Svensk hybris

Vad han under alla omständigheter gjorde den gången var att sanktionera det glödande USA-hat, som skulle prägla sjuttio-talet. Han satte devisen för en alldeles speciell svensk form av hybris, en sorts arrogans som ger oss moralisk rätt att tala om för resten av världen vad som är rätt och orätt på den internationella arenan.

Och han vann, skall det sägas, inte så lite respekt därför.

Hur skulle vi i början av sjuttio-talet ha kunnat förutse att av det älskade Vietnam skulle bli en girig liten erövrarstat? Att Pol Pot skulle mörda sitt eget folk i en skala som fick bombningarna av Hanoi att verka obetydliga, och att Sovjet skulle göra om USA:s krigsförbrytelser i Afghanistan, och att glasnost skulle öppna ridån för dom verkliga stalinistiska och maoistiska skräckkamrarna.

Men vad var det då som gjorde Palmes i mångas ögon hatiska spel mot USA legitimt? På vilka trovärdighetens grunder ställde han sig när han skällde ut "Frihetens stamort på jorden?"

Bengt Nerman har i ett spännande resonemang i ett nummer av Vår Lösen Orwellåret 1984 lagt fram några teser som i varje fall delvis förklarar denna häpnadsväckande svenska hybris. Han säger:

"Här i Sverige är alla människor goda. Det är själva definitionen på att vara

svensk. Att vara god är, närmare besett, att acceptera de normer för tänkande, troende och handlande som gäller i Sverige, att ingå i den svenska värdegemenskapen."

Nerman stärker mig i mina misstankar att, slarvigt kamouflerat i hjärtat på varje sann socialdemokrat, finns en stark känsla av att världen skulle må åtskilligt bättre om den fattade att det socialdemokratiska Sverige vet bäst, och handlade därefter.

Det är en av de många mystiska underströmmarna i vår svenska mentalitet, vår andliga världs topografi. En annan är våra intellektuella förhållningssätt till Amerika.

Socialdemokratin slöt FNL-rörelsen i sin famn.

Hur kom det sig att stora namn ur den svenska kultureliten på sextio- och sjuttio-talet på förmiddagen kunde skriva pamfletter om Castros befrielsekamp, kritiska betraktelser över vårt svenska konsumtionssamhälle så starkt dominerad av den amerikanska kulturimperialismens motbudande produkter, formulera kålsuparteorier, drömma om kulturrevolutionen i Kina och dess befrielse av massorna inte minst kvinnorna, rasa över den sociala misären i USA och kapitalismens futtighet.

För att sedan om aftonen på stadens krogar och näringsställen skryta med sina amerikaminnen.

"Joru, här sitter mannen som spisar Lester Young när han spelade på 'Birdlands'. Han stog stilla, han stod alltid blickstill, när han rev av sina himmelska solon.

Och Sugar Ray Robinson. Boxaren som höll tre titlar vid samma tillfälle. I Madison Square Garden, när han slog ut dom. Alltid i tredje rondan, förstås. Alltid i tredje och inte ett hårstrå rörde sig ur mittbenan. Det var tider, eller . . .”

Vi drömde om att få skjuta automatkarbin tillsammans med Fidel och hans Barbudos i Sierra Maestra, samtidigt som vi ville skriva om Norman Mailer och Truman Capote och skrattade oss halvt fördärvade åt Joseph Hellers generationsroman "Catch 22".

Hur kunde det här gå ihop?

Allt var glädje och gamman tills miljontals kranier blev Pol Pots budskap till världen om kulturrevolutionens välsignelser.

Låt oss betrakta den berömde författaren vid krogbordet några timmar senare i hans liv, och kanske bjuds en förklaring på denna paradox. Han sitter, åtskilliga Cuba libre senare, och gråter i sin drink och mumlar . . . jävla Che . . . jävla Lester och jävla alla jänkare . . . och alla andra jävlar.

Han är som många andra intellektuella, offer för, och omedvetet driven av, en åkomma som den tjeckiske författaren Milan Kundera kallar Lítost.

I fyllan och villan visar han ohämmat sin underkastelse under Jantes förfärliga lagar. Ungefär så här; Om nu jag inte får lov att vara nån, varför ska då Che, eller Lester, eller någon annan få vara det. Han lider i alkoholens avslöjande timme av jämlikhetens Lítost.

Ibland undrar jag om inte hatet mot USA, det stora globala hatet, kan förklaras på samma sätt. En stor global Lítost?

Ännu levde vi likväl i liberalismens och toleransens tid. Den politiska retoriken i Sverige var mild och stillsam. Så kom 1965.

Myrdal-Lidman-epoken

Med stigande kunskap om USA:s framfart i Vietnam sprängdes dörrarna vidöppna för fanatikerna, gisslarna, demagogerna och det blev Jan Myrdals tid och Sara Lidmans epok.

Det enda som gällde var solidaritet med Vietnams kämpande folk, hat och kamp mot USA-imperialismen. Ingen gråskala, inga nyanser!

Och sådant var grupptricket på oss, som ansåg oss stå för godhet och solidaritet och kamp mot förtrycket, att vårt tal och våra känslor, riktade som flammor av hat mot USA, ökade långt över gränsen för vett och sans.

Ropen skallade på gator och torg. Socialdemokratin slöt FNL-rörelsen i sin famn, och allt var lycka och glädje, då nordvietnamesiska stridsvagnar bröt ned grindarna till presidentpalatset i Saigon, och USA:s ambassadpersonal fick fly per helikopter från ambassadens tak.

Allt var glädje och gamman tills miljontals kranier blev Pol Pots budskap till världen om kulturrevolutionens välsignelser.

Socialistiska länder började invadera varandra. Vietnam drev båtflyktingar ur landet, invaderade Kampuchea och infiltrerade Laos på bästa amerikanska maner.

Varför tystnad?

Så anländer vi i åttiotalet.

Scenen är densamma som förut. Det är bara huvudrollsinnehavarna som bytt roll. Sovjet har tagit USA:s roll, Afganistan Vietnams. Rekvisita är desamma. Napalm över kvinnor och barn. Mördarhelikoptrar, som sveper in över flyende familjer och pulvriserar dem. Byarna brinner, åkrar och betesmarker förstörs för generationer framåt.

Dockor och nallebjörnar slängs ned till barnen. Gåvorna från snälla farbröder i Kreml briserar i deras händer, sliter av armar och ben.

Och man väntar sig ett kraftfullt ryttande från Vietnamkrigets svenska hjältar.

Väntan är förgäves. Det som följer är Tystnad.

Sara Lidman fortsätter att tala om USA och Vietnam. Olof Lagercrantz mumlar om att frihetens principer kanske inte är så entydiga. Göran Palm och Maj Wechselman påpekar att Sovjet stöder en progressiv nation som skall förbättra kvinnans ställning, i Afganistan.

Och rättrådighetens statsminister, godhetens företrädare på jorden Olof Palme?

Bara hyckleri?

Vad hände med statsministern, och vad hände med socialdemokratin? Vad blev det av med de höga principerna? Rätten, ja den bjudande plikten för Olof Palme att skydda den plågade mot plågoanden, den förtryckte mot förtryckaren även om man riskerade diplomatiska förvecklingar med en supermakt?

Efter mordardramat på Sveavägen den 29 februari, då minnen, ambitioner och avsikter slets sönder i samma ögonblick,

som kulan slet sönder statsministerns hjärta, får vi måhända aldrig något svar på dessa frågor.

Förrän socialdemokratin öppnar dokumentaskåp och garderober — och det lär dröja med tanke på de skelettdelar vi redan kunnat skymta — kan vi bara spekulera i denna dramatiska ändring i politiska och moraliska principer hos den man som så starkt färgat vår tid.

Olof Palmes smeksamhet mot Sovjet, hans generande tystnad kring supermaktens våldtäkt av grannlandet, var det möjligen en oundgänglig del i en stor global plan för fred och samförstånd?

Sovjet har tagit USA:s roll, Afganistan Vietnams.

Eller hatade han måhända USA, mätte supermakterna med olika mått och lurade oss med några glänsande repprick att tro på sitt rättvisepatos?

Var hans engagemang under Vietnam-åren bara hyckleri?

Vilka hans motiv än kan ha varit så devalverades vietnamarens heta engagemang för den förtryckte, för fredens sak och rättfärdigheten?

Det gör ont att ställa dessa frågor för den som en gång trodde på såväl Olof Palme som rättfärdighetens sak.

Déjà vue

Det gamla hatet mot USA sjönk undan här i Sverige. Det dök upp i Nicaragua.

När kaffet mognar i Jinotegas berg kring vår juletid kommer solidrite solidaritetsmänniskor från hela världen flygande med Aeroflot för att hjälpa till med att

plocka skörden och ersätta de tiotusentals soldater, som slåss mot sina bröder contras istället för att plocka kaffe.

Uppehåller man sig tillräckligt länge kring lunchbaren på Hotell Intercontinental — det enda stället där man ännu kan få en anständig måltid — så ser man eller träffar man dem alla. Det är här man möter de övervintrande USA-hatarna från barrikadernas år.

Hon är solbränd och inte längre så ung och vacker som den gången. Hennes händer är märkta av hårt arbete, och det är med nyfiken beundran jag släntrar fram och frågar denna vännina från gamla tider hur hon mår, hur hon orkar slita så, och varför, och till sist om hon varit i det USA som hon hatar så.

”Åka till USA, det där äckliga landet. Skulle aldrig falla mig in. Nej, vet du vad det skulle aldrig falla mig in. Jag har verkligen bättre saker att göra på min fritid.”

I dessa dagar då bara en handfull socialistiska stater odlar sitt gamla USA-hat, Castros Kuba, Megistus Etiopien, Nordkorea, Vietnam och Nicaragua, är det inte så konstigt att den hårda kärnan av vietnamgenerationen söker sig till Managua.

I dessa dagar av perestrojka och glasnost då gamla marxistiska vänner i Kreml och Peking ägnar sin tid åt fredsfördrag och avspänning, i stället för kampen mot

yanquisimperialismen, känns det gott att stå på revolutionstorget i Managua och låta slagorden brusa som adrenalin i den kollektiva berusningen av hat och illvilja.

Kanske är det inte så konstigt då att sandinisterna, svenska som nicaraguaniska, vänder dövörat till när contras indianer ”jordens fördömda” använder samma revolutionära jargong om det rättvisa våldet som sandinisterna.

Känslan av déjà vue blir outhärdlig.

Under hela denna tid av slagord och våldsamheter, politiska manipulationer och hyckleri, engagemang och medkänsla flöt emellertid en mäktig ström av kärlek och beundran för det stora landet i väster.

Oberoende av konjunkturhatet och jantelagens hätskhet bland världens intellektuella, rinner den stora floden av beundran för Jeans, Big Mac, Coca Cola, Harley Davidson och allt annat som symboliserar den amerikanska livsstilen.

När vår nye statsminister förlidna vintervinter plockar upp sin företrädares trollstav, höga hatt och amerikahatande retorik, och skriver uppmaningar till den amerikanska kongressen att sluta stödja contras, så har han förmodligen lika små möjligheter att påverka de verkliga folkdjupen som någonsin den store illusionisten Olof Palme.